

Stanisław M. SZUKALSKI
Uniwersytet Łódzki

GOSPODARKA EUROPEJSKA W XXI WIEKU - WYBORY STRATEGICZNE, SZANSE I ZAGROŻENIA W ROZWOJU

Referat poświęcony jest analizie położenia gospodarki europejskiej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i globalnych determinujących jej rozwój. W pierwszym obszarze chodzi głównie o: strukturalne cechy, innowacyjność, regres demograficzny Europy. W drugiej grupie czynników zwrócono uwagę na konkurencję megaprzestrzeni azjatyckiej oraz zagrożenia ekologiczne, kurczenie się konwencjonalnych źródeł energii, wyzwania w dziedzinie nauki i technologii. W tym kontekście rozważano na wybory strategiczne Europy i scenariusze rozwojowe.

Autor stawia także szereg pytań o charakterze ogólnym, takie jak: kwestia „słabych impulsów”, które w perspektywie kolejnych lat mogą zmienić świat, pozycję kontynentu europejskiego, problem funkcji państwa w globalnej gospodarce, problem europejskich subregionów, strategia Europy wobec pozostałych megaprzestrzeni gospodarczych świata.

1. WPROWADZENIE

W referacie podjęto niektóre z problemów, istotnych dla wyborów strategicznych Europy, jakie poruszone zostały w ekspertyzie wykonanej przez autora w ramach prac nad studium rozwoju Europy do 2050 roku¹.

Wspomniana ekspertyza była realizacją uchwały Komisji Europejskiej z czerwca 2006 roku, dekretującej zadanie opracowania wizji Unii Europejskiej i jej drogi do osiągnięcia trwałego rozwoju w perspektywie następnych kilkunastu lat. Ekspertyzy te przygotowane były w każdym z krajów członkowskich, stanowią pierwszy krok do dalszych badań. W Polsce realizację wspomnianej uchwały powierzono Komitetowi Prognoz Polska 2000 Plus przy Prezydium PAN. Opracowanie miało charakter studium scenariuszowego przy zastosowaniu metody foresight, czyli rozważania o przyszłości prowadzone w kategoriach szans, zagrożeń, priorytetów rozwojowych, nie zaś ekstrapolacji trendów i ekonometrycznego modelowania scenariuszy prognostycznych. Punktem wyjścia była identyfikacja zagrożeń i szans związanych z rozwojem społecznym i gospodarczym, potem w oparciu o nią podjęto próbę przygotowania wizji rozwojowej. Sporządzono trzy scenariusze a/ scenariusz zakładający ewolucję gospodarki światowej w kierunku policentrycznego układu - Europy jako elementu globalnego centrum oraz jako

¹ S.M. Szukalski, Gospodarka Europy w perspektywie 2050 roku w: Europa w perspektywie roku 2050, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN Warszawa 2007

elementu globalnych peryferii. b/ scenariusz zakładający samodzielny rozwój Europy c/ scenariusz regresu Europy pod wpływem sił zewnętrznych (min. konkurencji USA, Chin i Indii).

W warstwie diagnostycznej skoncentrowano uwagę na cechach strukturalnych gospodarki europejskiej, co wynikało z przekonania, iż będą one w przyszłości determinować jej rozwój. Chodzi głównie o: a/ zróżnicowanie poziomu rozwoju Europy, b/ strukturę gospodarki europejskiej, udział przemysłów wysokiej techniki w produkcji i eksporcie, c/ jej innowacyjność, d/ regres demograficzny Europy. Podjęto także próbę oceny uwarunkowań globalnych determinujących rozwój, chodzi tu głównie o: a/ konkurencję megaprzestrzeni azjatyckiej (Chiny i Indie), b/ zagrożenie ekologiczne, c/ kurczenie się konwencjonalnych źródeł energii, d/ wyzwania w dziedzinie nauki i technologii.

2. STRUKTURALNE CECHY GOSPODARKI EUROPEJSKIEJ

Zróżnicowanie w poziomie rozwoju krajów europejskich. Ponad połowa krajów Wspólnoty legitymuje się PKB per capita niższym niż średnia unijna, a w kilka z nich ma poziom istotnie odbiegający od tej średniej: Bułgaria (-62,7%), Rumunia (62,3%) Polska (-47%), Słowacja (-36,9%), Węgry (-34,3%), Czechy (-20,8 %).² Uwzględniając pozostałe europejskie kraje rozwarstwienie jest jeszcze większe. Dla przykładu na Ukrainie omawiany wskaźnik jest 4 razy mniejszy niż średnia w UE, ponad 9 razy mniejszy niż w Luksemburgu, w Rosji 2,5 razy niższy.

Dominującym sektorem gospodarki są usługi, stanowiąc średnio ponad 70 % w PKB i zatrudnieniu. W jedenastu krajach UE udział sektora usług w produkcji dodanej przekracza 70 %, w przypadku zatrudnienia grupa ta liczy 9 krajów. Niektóre kraje unijne mają wysoki udział sektora rolniczego w zatrudnieniu, należy do nich Polska z 17,6 % udziałem, przy 3,7% średnio w UE.³ Usługi w latach 1995-2005 były „beneficjentem” zmian strukturalnych we wszystkich unijnych krajach, dotyczy to zarówno produkcji dodanej (+2,5 punktu), jak i zatrudnienia (+5,4), głównie za sprawą wzrostu usług biznesowych.

Niski udział przemysłów wysokiej techniki. Gospodarka europejska ma relatywnie mniejszy niż w USA udział przemysłów zaawansowanych technologicznie, które są źródłem przewag konkurencyjnych na rynku ogólnoświatowym (wysokie i średnie technologie związane z przemysłem lotniczym, farmaceutycznym, urządzeniami diagnostyki medycznej)⁴. Duży zaś udział produktów niskiej i średniej technologii (produkty rafinacji ropy produkty z drewna, pulpy i papieru, artykuły żywnościowe, napoje i papierosy, tekstylia, metale podstawowe i produkty metalowe) przemysłów tradycyjnych oraz schyłkowych, których rola w tworzeniu PKB będzie maleć w przyszłości. Dziś charakteryzują się one słabnącą dynamiką wzrostu, stanowią około 43% produkcji przemysłowej oraz handlu międzynarodowym 46,5 %.⁵

² Liczono wg parytetu siły nabywczej na podstawie: GUS, Polska w Unii Europejskiej 2007 oraz OECD Factbook 2007: Economic, Environmental and Social Statistics OECD 2007

³ Udział sektora I jest ponad 1,3 razy większy aniżeli w Niemczech w 1960 roku (48 lat temu), kiedy to kształtował się na poziomie 13,5%, a obecnie wynosi 2,6%.

⁴ Wg metodologii OECD (2003), Science, Technology and Industry Scoreboard 2003

⁵ Eurostat, Panorama of the European Business, Facts and Figures Data1995-2005, European Communities, 2006.

Słabsza w porównaniu do gospodarki USA innowacyjność gospodarki europejskiej. Innowacyjne wyroby hight-tech w unijnym eksporcie w latach 1999-2003 stanowiły 19,4 %, zaś w USA 28,6%, liderzy mają wskaźnik na poziomie 37,2 % (Irlandia), 24,5 % (W. Brytania), 21,4 % (Finlandia), 23,5 % (Francja), zaś w krajach – outsiderach udziały te nie przekraczają 5%: Polska (2,6%), Bułgaria (2,1%), Łotwa (2,3%).

Nakłady B+R w relacji do PKB wynoszą 1,95% w porównaniu z 2,77 % w USA i 3,54% w Japonii, choć w niektórych krajach przekroczyły poziom zapisany w strategii lizbońskiej: Szwecja (3,95%) Francja (3,48%). Niechlubną pozycję zajmuje Polska (0,6 %), Litwa (0,35%)⁶. W UE biznes finansuje 65 % nakładów (Szwecji 74,2%, Finlandii 70,4 %) w USA 69%, Japonii 75%, w Polsce 27%. Z Europy pochodzi 30,9% światowej podaży patentów, z USA 31,1%, z Japonii 26,2 %.⁷

Dystans pomiędzy Europą a Stanami Zjednoczonymi zwiększył się. Kraje unijne musiałyby corocznie przez najbliższe 3- 4 lata zwiększać wydatki na B+R o 14 % aby dorównać USA, zaś stopa wzrostu gospodarczego musiałaby wynieść 8% rocznie, by osiągnąć poziom PKB per capita. (To po części jest efekt z rozszerzenia UE w 2004 r. o 12 mniej rozwiniętych krajów). Największy udział w światowych nakładach na B+R mają Stany Zjednoczone 42,6%, potem UE 29,6%, Japonia 16,9%, Chiny 15,4%.⁸

Regres demograficzny Europy. Prognozowany⁹ jest spadek liczby ludności Europy o około 67 mln osób, podczas gdy liczba ludności świata wzrośnie o 2,6 mld osób. Udział Europy w światowej populacji spadnie z 11,3 % w 2005 roku (728,4 mln osób), do 7,2% w 2050 roku (653,3 mln osób).

Pogorszy się struktura demograficzna ludności, nastąpi spadek zasobów pracy. Tylko w okresie 2010-2020 średnio w roku ubywać będzie 203 tys. osób w wieku produkcyjnym przy rosnącej populacji osób powyżej 65 roku życia. Relacja grup wiekowych (65+/15-64) zwiększy się w Europie z 18,8 % do 55,3%. Osoby powyżej 65 lat stanowią obecnie 15,9 % populacji, zaś w 2050 roku ten odsetek wyniesie 27,6 %. Tzw. „współczynnik wsparcia” rozumiany jako liczba osób w wieku zdolności do pracy w przeliczeniu na 100 osób w pozostałym wieku wzrośnie z 130,9 obecnie do 83,2 w 2050 roku.¹⁰

Europa kontynentem imigracyjnym. Do Europy do 2010 co roku przybywać będzie średnio 951 tys. osób, zaś w latach 2010-2050 roczne saldo wyniesie około 808 tys. osób, podczas gdy dla Azji jest ono ujemne -1200 tys. osób, dla Afryki - 303 tys. osób rocznie¹¹. Napływowa siła robocza nie pokryje ubytku europejskich zasobów pracy. Wzrost liczby imigrantów spowoduje zmiany struktury ludności w wymiarze etnicznym, kulturowym, religijnym edukacyjnym oraz ekonomicznym, a w konsekwencji wystąpią przekształcenia w sferze kultury, obyczajów, religii¹². Pojawia się problemy związane z asymilacją kulturową. Na procesy społeczne nałożą się problemy ekonomiczne związane choćby z korzystaniem z rozbudowanych świadczeń społecznych, w których zapewne imigranci

⁶ European Innovation Scoreboard 2005: <http://trendchart.cordis.lu>

⁷ OECD Factbook 2007: Economic,op.cit.

⁸ OECD Science, Technology and Industry: Scoreboard 2007

⁹ World Population Prospects, <http://esa.un.org/unpp>

¹⁰ Zob. P. Szukalski, Potencjał ludnościowy Europy i jego zmiany w perspektywie do 2050 roku w: Europa w perspektywie roku 2050, op.cit. s.73

¹¹ World Population.....op.cit

¹² W Europie żyje około 58 mln imigrantów (w większości wyznania muzułmańskiego) co stanowi 7-8% ludności Europy. W 2050 roku jedna trzecia ludności UE będzie miała muzułmańskie pochodzenie.

zechcą partycypować. Już dziś zarzuca się im nadmierne wykorzystywanie możliwości jakie dają europejskie systemy ochrony socjalnej.¹³

Problem stosunków UE –Rosja. Komplementarność obu obszarów gospodarczych nabiera niezwykłego znaczenia w kontekście przyszłości Europy. W eksporcie Rosji do UE aż 64,3 % stanowią paliwa mineralne i pochodne, głównie ropa i gaz. Z drugiej strony w rosyjskim imporcie z UE aż 46,8 % stanowią maszyny i urządzenia, 14,2 % wyroby przemysłu chemicznego. Gospodarka rosyjska to przed wszystkim obfitość zasobów naturalnych. Atuty konkurencyjne gospodarki unijnej to poziom rozwoju technologicznego oraz siła instytucji społeczno-gospodarczych.

3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU

Konkurencja ze strony krajów megaprzestrzeni azjatyckiej. Zagrożenie spowodowane jest głównie bardzo wysokim tempem wzrostu gospodarczego Chin w ostatnim dziesięcioleciu oraz rosnącymi w szybkim tempie nakładami na B+R. W okresie 1979-2005 gospodarka Chińska rozwijała się w tempie 9,4 % rocznie, w ostatnich trzech latach 10,3% w skali roku. Stopa wzrostu nakładów na B+R od 1996 roku kształtuje się na poziomie około 18,8% rocznie, podczas gdy w UE 2,9%, USA 3,7%.¹⁴ Ich udział w PKB zwiększył się w tym okresie z 0,7% do 1,3%, a do 2020 r. ma wzrosnąć do 2,5 % PKB.

Od roku 1997 głównym czynnikiem wzrostu były inwestycje, stopa inwestycji w różnych latach kształtowała się na poziomie 36-47 %. Udział eksportu w PKB 2004 r. wynosił 36 % i wzrósł z 4% w 1995 r.

Gospodarka chińska intensywnie prywatyzuje się. W 2003 roku 57% wartości dodanej przemysłu pochodziło z przedsiębiorstw prywatnych. W tym procesie istotną rolę odgrywały bezpośrednie inwestycje zagraniczne typu greenfield. W 2005 roku spośród prawie 9,5 tys. tych projektów w świecie prawie 1,2 tys. zrealizowano w Chinach, co oznacza, że do tego obszaru skierowano 12 % tych inwestycji oraz 79 % inwestycji zagranicznych w Azji Wschodniej.¹⁵ Ich udział w PKB wynosi około 4 % i od 1990 r. wzrosły one piętnastokrotnie. W 2005 roku osiągnęły skumulowany poziom prawie 318 mld USD, co stanowi to 3,1 % wartości światowego napływu tych inwestycji.¹⁶ W Chinach istnieje ponad 550 tys. przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego. Gospodarka chińska staje się miejscem lokowania nowoczesnych usług i nowoczesnej technologii.

Nasilenie się procesów delokalizacji potencjału produkcji i usług w globalnym świecie sprawiają, że Indie stały się docelowym miejscem outsourcingu offshoringu usług biznesowych. Tendencja ta utrzyma się w przyszłości. Obroty sektora z 2,5 mld dol. w 2002 r. wzrosną do ponad 17 mld w 2007¹⁷. W Bangalurze w ciągu ostatnich dziesięciu lat powstało komputerowe centrum świata zatrudniające ponad 150 tys. informatyków.

¹³ Szerzej na ten temat w opracowaniu: S.M. Szukalski Społeczne problemy Europy w świetle regresu demograficznego i procesów migracyjnych. Materiał Konferencyjny, WSH, Wrocław 2008.

¹⁴ OECD Science, Technology....2007.

¹⁵ UNCTAD, World Investment Report 2006, FDI from developing and transition economies: implications for development, New York and Geneva 2006 s. 305.

¹⁶ tamże.

¹⁷ Szerzej na ten temat S. M. Szukalski, Chiny i Indie na globalnym rynku usług. Stan i perspektywy. Materiały konferencyjne KUL, Chiny-Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju, kwiecień 2008.

Szacuje się, że w ciągu 5 lat nastąpi przyrost zasobów pracy w Chinach o 44 mln osób, a w Indiach o 71 mln osób. W tym samym czasie rynek pracy w USA powiększy się o 10 mln osób, w Japonii zmniejszy się o 3 mln osób, w Europie bez zmian.

Zagrożenie ekologiczne związane są z: emisją gazów cieplarnianych, wzrostem stężenia dwutlenku węgla¹⁸ i wynikającej stąd destabilizacją klimatu,¹⁹ zanieczyszczeniem środowiska odpadami przemysłowymi i konsumpcyjnymi, degradacją środowiska do celów produkcyjnych (wycinanie lasów), niekontrolowanymi połowami ryb oceanicznych i morskich.

Skutki zagrożeń to: rosnąca częstotliwość występowania klęsk żywiołowych, (powodzie, susze, huragany), wzrost poziomu mórz i oceanów, zagłada niektórych gatunków roślin i zwierząt, zwiększanie zasięgu wielu chorób tropikalnych, degradacja obszarów rolnych, zmniejszenie arealu upraw, pogorszenie stosunków wodnych, braki wody pitnej.

Kurczenie się konwencjonalnych źródeł energii. Światowy popyt na energię wzrośnie o 50% do 2030 r. i podwoi się do 2050 r. (z obecnego poziomu 10 gigaton ekwiwalentu ropy rocznie do 22 gigaton).²⁰

Ponad 75% tego wzrostu przypadać będzie na państwa rozwijające się. W UE zużycie energii wzrośnie o 25% w ciągu najbliższych 30 lat, co oznacza, że trzeba będzie importować 70% energii, podczas gdy obecnie wskaźnik ten wynosi 50%. Głównym źródłem energii są dziś paliwa kopalne stanowiąc 70% (węgiel i ropa po 26%, gaz ziemny 18%). Zużycie podstawowych nośników energii takich jak węgiel, ropa naftowa, gaz do 2030 roku wzrośnie odpowiednio o 93,8 %, 47,3 % i 90,6%. W Chinach stopa przyrostu w przypadku węgla wyniesie 203,4%, ropy 167,9 % oraz gazu 73%. Dla Europy wskaźniki te kształtują się odpowiednio: 4,6 %, 5,2 %, 73 %. Wg tej samej prognozy globalne zużycie energii do 2030 roku zwiększy się w świecie o 57,1 %, w krajach azjatyckich o 127,8 %.²¹

Wyzwania w dziedzinie nauki i technologii. Priorytetowe obszary badań to: technologia informacyjna, elektronika, bioinżynieria i biotechnologie, paliwa odnawialne, nanotechnologie (półprzewodniki, ultrakondensatory, nanopamięci i nanoczipy, nanomateriały, nanopowłoki) aeronautyka i przestrzeń kosmiczna;²². Dziś najszybciej rosną rynki nanonarzędzi i nanobiotechnologii. Ich wartość do 2015 roku zwiększy się dziesięciokrotnie.

Europa musi skierować duży wysiłek w kierunku tych badań, nie tylko dla utrzymania swojej pozycji w świecie oraz w stosunku do azjatyckich krajów wschodzących, ale także by nie dać zepchnąć się na pozycję klienta kupującego nowe technologie. Chiny, które jakkolwiek dziś mają mniejszy udział nakładów na B+R w relacji do PKB w porównaniu

¹⁸ Emisja dwutlenku węgla do 2030 r. w świecie przyrastać będzie rocznie o 1,8 %, w krajach europejskich należących do OECD 0,3%, w Chinach 3,4%, Indiach 2,6 %, Afryce 2,3 %.. Cyt za International, Energy Outlook 2007, May 2007, s.93

¹⁹ w latach 2000 - 2005 ubyło 1 % obszarów leśnych oraz 20 % raf zostało zniszczonych .

²⁰ Perspektywy technologii energetycznych na świecie do roku 2050 (weto-h2) Ekspertyza sporządzona na potrzeby Komisji Europejskiej.

²¹ International, Energy Outlook 2007.. op.cit s. 83 (obliczenia własne). Rozwój motoryzacji może spowodować drastyczny wzrost zapotrzebowania na paliwo silnikowe. W 2005 roku na 1000 mieszkańców przypadało w Chinach 10 samochodów, w Indiach 6, podczas gdy w USA - 463, W. Brytanii - 439, Szwecji 455, Kanadzie 561, Niemczech 545. Cyt za Encyklopedia Świat i Polska 2007 PWN, Warszawa 2007.

²² Zob. Europejska polityka innowacji www.cordis.europa.eu

z Europą, to jednak dynamika wzrostu tych nakładów w ostatnich 7-8 latach, upoważniają do stwierdzenia, że kraj ten może stanowić potencjalne źródło zagrożeń także dla naszego kontynentu.

W przypadku Indii podkreślić należy inwestycje w badania (Indie są w pierwszej dziesiątce na świecie), które skutkują patentami, (około 15 tys. rocznie), wiele z nich rejestrowane jest w USA. To skutek corocznego przyrostu 300 tys. inżynierów i 150 tys. informatyków.

Inne uwarunkowania: delokalizacja potencjału produkcyjnego i usługowego (outsourcing offshoring) Proces przenoszenia potencjału produkcyjnego oraz usług do krajów słabiej rozwiniętych, ze względu na korzystne racje kosztów osobowych w stosunku do kosztów w krajach, z których przenosi się potencjał.

Należałoby tutaj zwrócić uwagę na szereg zagadnień związanych europejskim rynkiem pracy, współczynnikiem zatrudnienia, strukturalnym bezrobociem, zatrudnieniem osób w wieku niemobilnym (54+). Problemy te pomijamy w opracowaniu, są analizowane w cytowanej wcześniej ekspertyzie²³.

4. SWOT GOSPODARKI EUROPEJSKIEJ

Czynniki determinujące pozycję Europy w światowym systemie gospodarczym uszeregowane wg kryteriów analizy SWOT:

Tabela 1. Wybrane czynniki ekonomiczne determinujące pozycję Europy w światowym systemie gospodarczym

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Jakość zasobów pracy Potencjał naukowy System edukacji Stabilność monetarna Poziom wydajności (choć niższa niż w USA) Integracja gospodarki europejskiej Troska o środowisko naturalne Znaczny udział w światowym handlu (1/3 światowego handlu pochodzi z Europy) Dobrze rozwinięta infrastruktura ekonomiczna i społeczna Redukcja współczynnika zależności energetycznej od importu 	<ul style="list-style-type: none"> Czynniki demograficzne-Starzejące się społeczeństwo, możliwe konflikty pokoleniowe Duży udział w eksporcie wyrobów średniej i niskiej techniki, Relatywnie mniejszy w porównaniu do USA i Japonii udział w wyrobów HT Brak dostatecznych zasobów surowców energetycznych Zróżnicowane gospodarcze krajów i regionów* Wolne tempo wzrostu PKB Niskie nakłady na B+R

²³ Gospodarka Europa w perspektywie roku 2050, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN Warszawa 2007.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój badań naukowych w dziedzinach przyszłości • Rozwój krajów Afrykańskich i ekspansja handlowa gospodarek europejskich na ten obszar • Wzrost popytu na rynku światowym na produkty związane z nowymi źródłami energii • Zróżnicowane gospodarcze krajów* 	<ul style="list-style-type: none"> • Delokalizacja potencjału • Koncentracja badań B+R w krajach poza Europą (azjatyckich) • Zachwianie światowego systemu surowcowego i energetycznego • Zachwianie światowego systemu równowagi finansowej • Przyrost ludności w Azji, Afryce nie absorbowany przez rodzimy przemysł i nasilenie migracji do Europy • Ekspansja krajów azjatyckich na kontynent afrykański • Zbliżenie Rosja –Chiny kosztem relacji UE- Rosja

*zróżnicowanie gospodarcze krajów Europy jest słabą stroną, ale także może być szansą o ile stworzone zostaną warunki do ich Źródło: opracowanie własne

5. WYBORY STRATEGICZNE

Na problem przyszłości Europy należy popatrzeć z perspektywy problemów globalnych takich jak: 1/ wspólne dla wszystkich obszarów gospodarczych świata problemy zagrożenia surowcowo-energetycznego w sytuacji rosnącego zapotrzebowania na nośniki energii konwencjonalnej oraz zagrożenie związane z degradacją środowiska naturalnego (o czym pisano wcześniej).

2/ Problemy cywilizacyjne występujące na gruncie dysproporcji w ekonomicznym rozwoju krajów, regionów, złożonych konfiguracji społeczno- politycznych, konkurencji międzynarodowej. O bombie napięć społecznych w wymiarze światowym może świadczyć fakt, że niespełna 15 % ludności świata ma 79,7 % udział w światowym PKB, średnie tempo wzrostu ludności w latach 1990-2000 w tej grupie krajów wynosiło 0,7%, natomiast 85,1% ludności świata charakteryzującej się dochodami niskimi i średnimi ma udział w światowym PKB na poziomie 20,3 %. Ludność tej grupy krajów przyrastała średnio w roku w okresie 1990-2000 w tempie 1,6 %.

3/ Problemy cywilizacyjne wymagające globalnego rozwiązania, takie jak: zadłużenie międzynarodowe, skutki urbanizacji, głód, niedostatki wody, choć dotyczą one tylko wybrane rejonu świata.

To, czy Europa pozostanie globalnym centrum, czy peryferium gospodarczym świata zależy od realizacji szeregu działań takich jak:

1. Wyraźny wzrost nakładów na B+R i ukierunkowanie ich na zdefiniowane wcześniej obszary technologii i związana z tym wspólna oraz spójna europejska polityka innowacyjna w perspektywie średnio- i długookresowej. Sprawne funkcjonowanie instytucji patentowych pozwalające wygrać „wyścig” o prawa patentowe, prawa autorskie. Silniejsza współpraca ze Stanami Zjednoczonymi w obszarze badań i nauki.
2. Nowa organizacja nauki, zintegrowanie ośrodków naukowych w Europie, wspólna polityka naukowa koncentrująca środki na wybrane cele, stworzenie europejskiego obszaru wiedzy.

3. Wspieranie struktur organizacyjnych trudnych do delokalizacji, takie jak: Centra doskonałości technologicznej (CDT), klastry nowoczesnych technologii, opartych na wysokiej wiedzy, zakorzenione w europejskich i krajowych centrach i laboratoriach, bazujących na wiedzy, potencjale intelektualnym.
4. Restrukturyzacja gospodarki europejskiej w celu zwiększenia jej innowacyjności przez wyznaczenie obszarów preferencji, w których powinna być prowadzona europejska polityka strukturalna, a w których Europa będzie liderem. Zwiększenie udziału państwa w finansowaniu dziedzin priorytetowych, by sprostać konkurencji azjatyckiej, USA.
5. Wzmocnienia innowacyjności sektora MSP, istotnych dla absorpcji zasobów pracy, elastycznego ich zagospodarowania, przez ułatwienie do dostępu do nowych technologii.
6. Ścisła współpraca z krajami europejskimi pozostającymi poza strukturą UE, głównie Rosją, jako liczącym się partnerem handlowym z ogromnym rynkiem zbytu, światowym rezerwuarem surowców energetycznych oraz innymi krajami kontynentu. Utrata dobrych relacji z Rosją to utrata szans dla lokowania kapitału, ale przede wszystkim możliwość zakłócenia dostawy surowców energetycznych do Europy. Pamiętać należy, iż aspiracje konsumpcyjne społeczeństw azjatyckich i wzrost popytu na dobra, które te aspiracje zaspakajają oznaczają wzmożoną konkurencję o rynki surowcowe.
7. Prowadzenie szerokiej polityki edukacyjnej przystosowujących społeczeństwo europejskie do wyzwań związanych z gospodarką opartą na wiedzy, eliminacja „wykluczenia cyfrowego” osób starszych.
8. Przewyciężenie skutków regresu demograficznego dla gospodarki, finansów publicznych, struktury etnicznej.

Scenariusz: Europa jako globalne centrum, zakłada, że kontynent utrzyma swoją pozycję liczącego się uczestnika światowego handlu, zmieni się natomiast struktura eksportu na korzyść wyrobów wysoko przetworzonych głównie z obszaru wysokich technologii powstałych w wyniku dynamicznego rozwoju badań naukowych. Zrealizowane będą warunki przedstawione wyżej.

Europa jako globalne peryferium. Peryferyjność Europy w globalnym świecie może być wynikiem: niedostatecznego wzrostu nakładów na B+R i wolniejszym przyroście efektów badań, małej skuteczności europejskiej polityki innowacyjnej, niskiego udziału państwa w finansowaniu dziedzin priorytetowych, i innych warunków wymienionych wcześniej. W tej sytuacji Europa utraci swoją pozycję jako liczącego się uczestnika handlu międzynarodowego, na korzyść azjatyckiej megaprzestrzeni, struktura eksportu utrzymuje się jeszcze przez najbliższe 5-10 lat, po czym zmieni się na korzyść wyrobów wysoko przetworzonych głównie z obszaru wysokich technologii powstałych w wyniku rozwoju badań naukowych, ale w znacznie mniejszym stopniu, aniżeli w scenariuszu pierwszym.

Scenariusz regresu Europy. Kumulacja niekorzystnych zjawisk w otoczeniu (konkurencja ze strony USA, Chin i Indii), ale także w wyniku braku wewnętrznych spójnych działań prowadzonych w ramach Europy w ogólności i UE w szczególności takich jak, omawiane wcześniej, zmiany w strukturze społeczeństwa europejskiego, popełnienie grzechu zaniechania, jeżeli chodzi o rozwój nowych technologii, niedbałość o naturalne środowisko. Oznacza to, stagnację i „rozwój ku przestarzałości”. Warto zwrócić

tutaj uwagę w szczególności na czynniki wewnętrzne związane z funkcjonowaniem Wspólnoty takie jak:

- Atomizacja gospodarki europejskiej, dominacja polityk narodowych państw europejskich, ruchy etniczno-nacjonalistyczne w państwach narodowych. Przykładów dostarcza na sytuacja na Bałkanach (Czarnogóra, Kosowo) także w Hiszpanii, Belgii.
- Erozja unijnych instytucji oraz tendencja do „połowicznego członkostwa niektórych krajów” w UE, a nawet wycofywanie się z tej struktury, zamrożenie powiększania UE o kolejne kraje, nieskuteczne i kosztowne polityki unijne w związku z rozrostem biurokracji unijnej.
- Brak rozwiązania problemów jakie niesie ze sobą regres demograficzny, konflikty społeczne, ekonomiczne, kulturowe wywołane przez migracje z krajów azjatyckich i afrykańskich. Wybuch „bomby demograficznej nieaktywnych zawodowo 60-70 latków” i wynikający stąd kryzys finansów publicznych.
- Regres gospodarczy rodzi zwiększenie problemów w związku z niewykorzystaniem zasobów pracy, procesami delokalizacji potencjału do krajów azjatyckich i redukcji miejsc pracy i wzrostu bezrobocia.
- Pogłębiające się rozwarstwienie społeczeństw krajów europejskich, słaby impuls popytowy z krajów europejskich pozostających poza strukturami UE wzmocniony globalizacją, liberalizacją rynkową.
- Przegrany wyścig w zakresie nowych technologii i materiałów z krajami azjatyckimi i USA²⁴ pomimo znacznych nakładów na B+R ale niskiej ich efektywności.

6. PROBLEMY DO DYSKUSJI

Prowadzone rozważania nasuwają szereg problemów/pytań o charakterze ogólnym, które będą wymagały odpowiedzi:

1. Gdzie tkwią tzw. „słabe impulsy”, które w perspektywie kolejnych 40 kilku lat mogą zmienić świat, pozycję kontynentu europejskiego, a które niepostrzeżenie wpływają na funkcjonowanie gospodarek społeczeństw? Śledzenie tych impulsów, jest koniecznością, by nie przekroczyć, jak to określił M. Gyorgy²⁵ punktu utraty równowagi (*timing point*), który oznacza gwałtowną, radykalną i najczęściej niekorzystną transformację systemu, po przekroczeniu którego niemożliwe jest odwrócenie biegu wydarzeń. (Causus Wyspy Wielkanocnej sprzed półtora tysiąca lat). Gdzie mogą tkwić punkty utraty równowagi” systemu gospodarki i kultury europejskiej?
2. Jak powinna wyglądać strategia Europy wobec pozostałych megaprzestrzeni gospodarczych świata (Chiny, Indie, USA) oraz strategia w ramach całej Europy w wymiarze nie tylko geograficznym, ekonomicznym, ale kulturowym, społecznym? Jaki model integracji powinna przyjąć Europa: model federacji, unia państw narodowych?
3. Jaka ma być pozycja europejskich subregionów? Jak przeorientować politykę regionalną w UE, by zmniejszyć dysproporcje i lukę technologiczną między regionami. Jaki model wypracować dla obszarów, dla których high tech jest

²⁴ Szczegółowe scenariusze omówione zostały w cytowanej pracy S.M. Szukalski, Gospodarka Europy w perspektywie 2050 roku, op.cit

²⁵ M. Gyorgy, Przyszłość Europy, w: Kukliński A, K. Pawłowski, Przyszłość Europy- Wyzwania globalne – Wybory Strategiczne, Wyższa Szkoła Biznesu- National - Louis- University, Nowy Sącz 2006.....op. cit. s.78

- wyzwaniem przekraczającym ich lokalne możliwości. Czy możliwa jest zatem, używając określenia E.F. Schumachera²⁶, „technologia pośrednia”,
4. Problem funkcji państwa w nowej gospodarce jest nie tylko istotny w obszarze państw narodowych, ale także w skali globalnej. Teoria musi podjąć próbę odpowiedzi na szereg pytań związanych z relacjami: państwa narodowe a globalny rynek.²⁷ Jaka ma być rola sektora publicznego w kontekście globalizacji gospodarki, a w perspektywie pewnie także globalizacji usług publicznych?
 5. Pytanie, czy gospodarka Europy powinna pozostać pod nieskrępowanym działaniem mechanizmów rynkowych, czy należy dążyć do wypracowania modelu gospodarki rynkowej z istotnym zakresem regulacji państwa²⁸, co oznacza szerszy rozwój sektora publicznego, ale z lepszym zaspokojeniem potrzeb zbiorowych, (edukacja, ochrona zdrowia)? A zatem, przed instytucjami unijnymi, rządami krajów, ale także przed teorią ekonomii, stoi problem rozstrzygnięcia przyszłych relacji: rynek -regulacje państwowe, sektor prywatny-sektor publiczny. Fundamentalne pytanie brzmi: „ile rynku, ile państwa”?
 6. Problem o charakterze teoretycznym, także praktycznym związany jest z pytaniem: czy paradygmat wzrostu, czy paradygmat stałego rozwoju z silnymi związkami wzrostu gospodarczego z rozwojem społecznym w jego ekohumanistycznym i informacyjnym wymiarze powinien być miarą oceny poziomu rozwoju gospodarek i społeczeństw? Wydaje się, że w szerszym zakresie przyjdzie nam wykorzystywać wskaźniki *Wskaźnik Rozwoju Społecznego* (HDI -Human Development Index) czy *Wskaźnik Ubóstwa Społecznego* (HPI - Human Poverty Index).
 7. Jak pobudzić większą kreatywność Europejczyków stępioną przez ponad pół wieku względnego dobrobytu i bezpieczeństwa militarnego, socjalnego, ekonomicznego. Potrzebny jest zwrot kulturowy, „...który przywróci właściwą rangę wspólnotom ludzkim zdolnym do wytworzenia i akumulacji kapitału społecznego wysokiej jakości” –pisze R. Galar²⁹. Pytanie jak to zrobić? Gdzie jest granica pomiędzy standaryzacją ułatwiającą życie, a nadmiernymi regulacjami, procedurami, które zawężają obszar dla kreatywności jednostek?

7. UWAGI KOŃCOWE

1/Europa staje przed wielkimi wyzwaniami gospodarczymi, politycznymi, kulturowymi. Konieczne jest przezwyciężenie dominującego dziś myślenia o charakterze interwencyjnym. Dziś dyskusja, jaką toczy się oraz próba budowania strategii rozwojowych zdeterminowana jest w znacznym stopniu bieżącymi i dającymi się zidentyfikować przyszłymi zagrożeniami. ekologicznymi (degradacja środowiska naturalnego), politycznymi, socjalnymi (migracje, klęski głodu, starzenie się społeczeństwa). Takie podejście ogranicza myślenie o przyszłości w kategoriach innowacyjności i budowy scenariuszy opartych na daleko idącej kreatywności. Powstaje

²⁶ E.F. Schumacher, *Małe jest piękne*, PIW Warszawa 1981 s.199

²⁷ Zob. J. Kleer, *Globalizacja a państwo i usługi publiczne*, Komitet Prognoz PAN „Polska 2000 Plus” Warszawa 2006.

²⁸ Zob. A. Karpiński, *Szanse i zagrożenia w rozwoju Europy w I połowie XXI wieku* w : *Europa...* op.cit. s.29.

²⁹ R. Galar, *Co zrobić, by dało się patrzeć w przyszłość z optymizmem?* Kukliński A, *Przyszłość ...* op.cit s.418

problem: jak przezwyciężyć „pułapkę krótkoterminowych korzyści” cechujących dziś rządzących, społeczeństw, co powoduje niechętnie rozważania o przyszłości.

2/ Wobec silnej presji konkurencyjnej innych gospodarek świata i aspiracji konsumpcyjnych społeczeństw azjatyckich, osiągnięcie powyższego celu nie „przyjdzie samo”. Od instytucji unijnych, rządów państw, społeczeństwa europejskiego zależy to, na ile uda się wygrać tę konkurencję nie tylko w wymiarze ekonomicznym, ale także cywilizacyjnym, społecznym, kulturowym.

3/ Zdefiniowanie celów, kierunkowych działań, rozwiązań prawnych i organizacyjnych to zadanie dla struktur unijnych, rządów państw, organizacji pozarządowych, ale to nie wystarczy by obronić pozycję Europy w świecie. Niezwykle istotną kwestią jest uświadomienie społeczeństwu europejskiemu wyzwań jakie przynoszą procesy dziś zachodzące gospodarce światowej, ale także jakie czekają nas w przyszłości, tak by wyzwolić energię dla działania.

EUROPEAN ECONOMY IN THE 21ST CENTURY – STRATEGIC CHOICES, OPPORTUNITIES AND DEVELOPMENT THREATS

The purpose of the paper is to analyze the position of the European economy in the context of both internal and external conditions which determine its development. The former refers mainly to the structural characteristics, being innovational, Europe's demographic regression. In the latter group of factors, attention has been drawn to the competition coming from the Asian megaspace, ecological threats, diminishing of conventional sources of energy as well as challenges in the fields of science and technology. Europe's strategic choices and development scenarios have been discussed in this context.

As well as this, the author raises a number of general questions such as: the issue of “weak impulses”, which, in the perspective of the forthcoming years, may change the world, the position of the European continent, the question of the state's role in the global economy, the problem of European subregions, Europe's strategy towards other economic megaspaces of the world.